

לזכרה של ד"ר רוני סולן

ד"ר ערן רולניק

באחת מעבודותיה המוקדמות – "קרבת כמפגש האנליטי" (Solon, 1983) – כותבת רוני סולן, שהלכה לעולמה בדצמבר 2020: "קשה לי מאוד להציג את המפגש בין האנליטיקאית לאנליזנד. המשמעות של הצגה כזו היא להלוק אתכם חנויה ייחודית ואינטימית מאוד, ולתשוף אותה לדין שאני מקווה שיהיה מעשיר".

לטן פרויד פסיכואנליטיקאים מבררים מנקודת-מבט שונות את הקשיים המרדנדולוגיים והרגשיים הייחודיים להצגה של מפגש פסיכואנליטי. הצגתו של מפגש אנליטי מנקודת-מבטו של האנליזנד היא עניין מסובך לא פחות, והספרות הפסיכואנליטית אינה עשירה במיוחד של אנליזות מנקודת-מבט של מטופלים שנהיו לאנליטיקאים. בשורות הבאות אנסה להפגיש את האופן שבו חוויתי אישית את רוני סולן באנליטיקאית שלי בשנות התמהותי במכון עם כמה מעיקרי מהשבתה התיאורטית.

אני שם לב שקל לי יחסית לשתף בהיבט החוויתי של המפגש עם רוני סולן ובטכניקה הטיפולית שלה. קצת מסובך יותר עבורי לסכם את עיקרי מחשבתה התיאורטית, אף שאין ספק שהתיאוריה הקלינית שלה נוכחת בעבודתי. רוני סולן פרסמה שני ספרים ועשרות מאמרים בשפות רבות, ובעשר השנים האחרונות לחייה היא הרבתה להרצות ולהדריך ברחבי העולם. הגמישות והסקרנות הטבעית שלה אפשרו לה להעביר, בגיל מאוחר יחסית, חלק ניכר מפעילות ההוראה וההדרכה שלה למדיה דיגיטלית. לאחרונה התקיים לזכרה כנס בין-לאומי בחסות האיגוד הישראלי לנרדופסיכואנליזה. סיכום מצויץ של עיקרי מחשבתה התיאורטית ניתן למצוא במאמר שכתבה בהה הפסיכולוגית ענת בן-ארצי (2021).

הצלילות שמאפיינת את הזיכרונות שיש לי מהאנליזה עם רוני סולן, בהשוואה לאנליזות וטיפולים אחרים שהתנסיתי בהם, מעידה לדעתי על אישיותה של רוני ועל הטכניקה שבה היא עבדה איתי. במפגש הראשון שלנו היא אמרה: "יש שני דברים שאתה צריך להביא בחשבון לפני שאתה מתחיל את האנליזה הלימודית שלך אצלי: אני פרויריאנית, ואני לא אניע לערב הסיוס שלך". את החלק הראשון של המשפט פירשתי כסוג של הזמנה, פיתוי אפילו: החלק השני, שהיה אמור אולי להרתיע אותי, פיתג אותי באמת. האווירה במכון הפסיכואנליטי בתקופה שבה התמחיתי הייתה מצדונית מאוד, ושמחתי על ההזדמנות להביא אנליטיקאית מנוסה אשר מבהירה מלכתחילה שלא אצטרך לחסות בצילה ושהיא לא תראה בי שלוחה נרקיסית של עצמה.

היה ברוני סולן משהו על-זמני, אשר מהרגע הראשון ריבר גם אל ההיסטוריון שבני החדר שבו עבדה היה שונה מחדר טיפולים עכשווי ומתקתק עם שתי כורסאות זהות בזווית של 45 מעלות, קיפסת טישו על שולחן ועציץ. היא חלקה את חדר עבודתה עם בעלה, שהיה רופא אורתופד. כאשר לא ישבה על הכורסה שלמראשות הספה האנליטית, היא ישבה מאחורי שולחן כתיבה גדול. צורת הישיבה הזו לא הייתה מקרית. הישיבה משני עברי השולחן מפחיתה את הפיהור, ואלי גם שיקפה את תפיסתה של סולן שהמפגש בין מטפלת למטופל הוא תמיד מפגש בין אנשים נפרדים.

סולן עברה ללא הפסקות בין מטופלים, ולפעמים הייתי צריך להמתין כמה דקות בהדרגת המתנה קטנתן, שהיה צמוד לקליניקה, עד שתיפרד מהמטופל שלפניי ותלווה אותו לדלת הכניסה. בתחילת האנליזה קראתי לחדר ההמתנה יחדר המטאטאים, ורוני התעניינה מרי פעם אפ' יהסי עם יחדר המטאטאים השתפרו מעט. קולות הפרידה של רוני ממטופלים היו תמיד לכביים עד כדי כך שיכולת להשגב שהיא נפרדת מילד שיוצא לטיול שגמי.

סולן הייתה אנליטיקאית טבעית – נעדרת פתוס, נינונים או כריזמה עודפת. היה בה שילוב של ביטחון עצמי ועקשנות מפורמת כקלינאית, לצד פתירות, סקרנות, סבלנות, עדינות וביישנות. הרגשתי שהיא אינה משתפת אותי בכל מה שהיא חושבת בעקבות ההקשבה שלה אליי, אלא רק כמה שנראה לה חשוב להגיד לי עכשיו. אני יודע שהיא הייתה גאה בכך שהאנליטיקאים שהיו אצלה בעבר באנליזה או בהדרכות פוגרים כיום עליפני כל הקשת התאורטית, על האנליזה שבחרתי להציג בסיום ההכשרה במכון אמרה סולן בפשטות שעשיתי עבודה יפה עם מטופלת שהיא בחיים לא הייתה מקבלת לאנליזה. רק כאשר החלה להפנות אליי מטופלים הבנתי שהיא העריכה אותי כאנליטיקאי.

סולן זיהתה מהר על מה כדאי שנעבור באנליזה. היא הייתה יכולה להגיד "בשביל זה אתה לא צריך אותי", אם השבחה שאני מדבר על משהו שאיכל לפתור ולהבין בכוחות עצמי. הייתה לה שפה ייחודית ובפורטת מאוד לחיבור תהליכים תוך-נפשיים ובין-אישיים, שהיה בה משהו פשוט ומרגיע אבל גם שונה מאופן השימוש שאני עשיתי בשפה הפסיכואנליטית. לפעמים התקשיתי לרדת לעומק מהשבחותיה ולהפגיש אותן עם השמות הפסיכואנליטיות שהכרתי, וזאת הרף – ואולי בגלל – הפשטות הרבה שבה ניסחה את רעיונותיה.

אחת השאלות המעניינות שעולות במחקר על פרוד קשורה לינקורת האפס של תיאוריית המיניות הילדית. על השאלה מאיפה הגיעה המיניות הילדית אל פרודי ניתנו כל מיני תשובות. ברור שאי-אפשר לשים הכול על האנליזה העצמית שלו, וגם לא על הגילוי החלומי של התסביך האדיפלי, ובודדאי לא על העובדה שהוא היה איש משפחה ואב לילדים. לדעתי, אחת התכונות הנדירות שהיו לפרוד היא היכולת לזהות את הילד שבמבוגר עוד לפני שהייתה לו תיאוריה סדורה על מבנה האישיות או על התפתחות הנדרוונות. רוני סולן ניחנה ביכולת דומה לשמוע ולראות את הילד שבמבוגר. איני חושב שלכל האנליטיקאים – ואף לא לכל האנליטיקאים של ילדים – יש התכונה הזו. זוהי תכונה קצת שונה מהיכולת להקשיב ללא-מורע, שגם אוהה ניתן לפתח רק עד גבול מסוים, ואשר אצל אנליטיקאים רבים היא מחולפת בשליטה בתיאוריה או בנקודת-מבט מסוימת. רוני הייתה מהנדה מאוד בזיהוי של רצף אסוציאציות, ריכלה ברוך דקות ספורות לסמן לך על מה הילד שהוא אתה מדבר היום. היו לה גם דעות די ברורות על מה לדעתה כדאי שהילד הזה ידבר קצת יותר. לפעמים היא הייתה מתוחכמת איתי על האופן שבו יש להבין את מה שזה עתה אמרתי. את פירושיה היא נהגה לחתום במילים "אני בסך-הכול אומרת כאן משהו שאני שמעתי שאמה אמרה". היא ידעה שהיא מתארת רבר אמייתי ונכון, וחשבה שמי שמעוניין לראות את הרברים לא יתקשה לראותם ולזהותם. מהבחינה הזו היא הזכירה לי חוקרת טבע, כמו צפית שמלמדת אותך לזהות ציפור ממין מסוים שמקננת אצלך בשעה הזו בנפש: אם תכוון את המשקפת מספיק זמן, תצליח גם אתה לראות את הציפור שהיא ראתה; ואם אינך מצליח, גם לא נורא. היה לה כישרון להציע פירושים באופן שאפשר לי גם לא להסכים איתם וגם לשמור עליהם; ואז, אחרי הרבה שנים, משהו שהיא אמרה לי ואשר לא הבנתי או לא מצא הר

בליכי בעבר היה מתעורר לחיים ומוצא את מקומו בעולם הפנימי. כאשר הניבה פעם על משהו שאמרתי במילים "זו התבוננות יפה מאוד פנימה", הרגשתי גאווה. לדוני לא הייתה נטייה פילוסופית, ולא היה אפשר לפתות אותה לריון אינטלקטואלי מדי. לדעתי, זה לא נבע מהפיסת התפקיד שלה, אלא מהטעם הפשוט שריוניכ אינטלקטואליים באמת שיעממו אותה וגראו לה מכלילים. מדי פעם היא הייתה מזכירה סרט או ספר, אבל תמיד כדי להדגים משהו שקשור להבנית ילדית עכשווית כלשהי. לפעמים היא שיתפה אתי בחוויה משנותיה בשווייץ או מהיכרותה האישית עם כמת ממודי הדור. היא ידעה שההיסטוריה של הפסיכואנליזה היא אובייקט של תשוקה אצלי, ולכן כל גילוי עצמי או זיכרון אישי שלה הולחם בעורה כה פונקציונלית לדיבר שאותו ביקשה להבהיר, בין שדובר בפירוש או בהבהרה תיאורטית, כך שהפירט האישי עצמו קיבל משמעות מבנית עקרונית, ולא עורר התרגשות או תודיה של יציאה שלה מהתפקיד. פירושי ההעברה שלה היו פשוטים וישירים. במהלך השעה היא הייתה מגויסת כולה לזיהוי של הרבר המרכזי שניסיתי להגיד או להסמיר (או להגיד ולהסמיר). כל שתיקה או התערבות מילולית שלה בוונגו למטרת הזו. אם היה נדמה לה שחיא התחילה להבין משהו לקראת סיום השעה, היא התקשתה לסיים את הפגישה בזמן, וקרה לפעמים שהמטופל הבא היה ממתין קצת בחדר ההמתנה כדי שדוני תציע לי עוד חצי פירוש לפני שתלווה אותי אל הדלת. מרובי תמיד נפרדים טוב.

חידת הילדות

המחשבות הפסיכואנליטיות של ד"ר רוני סולן השתרגו מהוך משג הנרקיסזום של פרויד. היא ראתה בו מרכיב ראשוני, מולר, חשוב ביותר להתפתחות העצמי. את דרך פעולתו של הנרקיסזום הכריא היא תיארה באמצעות המספורה של מערכת חיסונית רגשית. בדומה לפעולתה של המערכת ההיסטוגנית הביולוגית, אשר מסוגלת להבחין בין עצמי לזר, הנרקיסזום הכריא פועל כמערכת חיסונית רגשית, ומגיב על תחושות של מוכרות ואהדות באמצעות הפעלה של תבניות זיכרון שהתפתחו בשנות הינקות.

סולן גרסה כי העולל אוסף עקבות זיכרון, עוד במהלך ההיריון. שיסייעו לו בינקות להבחין בין אני ללא־אני, וכי הסימביוזה פתולוגית. היא חקרה את האינטראקציה, בכל אחד משלבי ההתפתחות הפסיכוסקסואלית על-פי פרויד, בין ארבעה מרכיבים נפשיים: (א) יחסי אובייקט, שאותם כינתה "יזור בין נפרדים"; (ב) הנרקיסזום הכריא; (ג) האגו – סנגוני ההגנה ומנגוני ההסתגלות; (ד) חזות העצמי – האינדיווידואציה. היא תיארה את החרדות האופייניות לכל שלב ההתפתחותי ואת התהליכים הדינמיים המתרחשים בו. בשלב האגלי, למשל, הנרקיסזום עוסק בייש ובחרדה מפני אובדן השליטה. זה נשמע כך:

"כל התנסות חדשה נחגית תחילה כזרה, והיא מפדה את הניגונות הרגשית. בתגובה מגויסים תפקודי הנרקיסזום, האגו ויחסי האובייקט לשמר את תחושת השלמות. לרוב יונצח אחר מביניהם על פעילות רגשית מורכבת זו והוא צובע בגונו האנטייניים את החוויה הרגשית באותה התנסות. כאשר על הפעילות הרגשית מנצח הנרקיסזום (משיכה למוכר ורחיית הזר), רגשות חיוביים משפיעים על התניות, למשל התפעמות, שמחה חיים ושביעות

רצון מהייש' לחלופין, רגשות שליליים משרים מצב מצוקה ותחושת פגיעות בשלמות הנרקסיסטית.

כאשר על הפעילות הרגשית מנצח האנו (התפרצות או בלימה רגשית), גישה חיובית משפיעה על שימוש נרחב במנגנוני הסתגלות, כמו פיתוח האינטליגנציה, כישורי ההתקשרות והיצירתיות. לחלופין, גישה שלילית גורמת להצפה בחדרה, להתבצרות במנגנון השימוש מסיבי במנגנוני הגנה.

כאשר על הפעילות הרגשית מנצחים יחסי האובייקט (התקרבות-התרחקות, התקשרות-תפרדות), מצורבות חיובית משפיעה על חוויות ההתקשרות, כמו ביטויי רגשות כלפי הזולת, ייצוב ההשתייכות המשפחתית, היוזק הייחודית והיכולת ליהנות בלבד וביחד. לחלופין, מעורבות שלילית מעוררת התפרצות של חרדת אובדן שליטה וקנאה הגוררות היצמדות להורה" (סולן, 2007, עמ' 361).

הפעילות הרגשית המתוארת ניבטת מחזית העצמי.

לפי סולן, כל משבר מעורב בפגיעה נרקסיסטית מצמצם תחושת הזרות בחוויה הפנימית, הנחווית על-ידי העצמי כפלישה של נוף זר. הפקירה של המערכת הנרקסיסטית הוא לאיש את העצמי ואת נכסיו באמצעות שליפה של עקבות זיכרון מהעבר הקשורים להתנסות הרגשית שנחגגה בהווה, וכך להפריד בין המוכר לזר, להתמודד במירת האפשר עם הזר, ולהחזיר באמצעות תבניות שיקום את תחושת המוכרות של האדם.

במקרה שמוריות הזדגת או ההיפלות תפעיל תבניות הרס, כחווה חוסר אונים, נקמנות, חוסר תקווה, שנאה, אימה, בדידות או דיכאון. תבניות הזרס חוסמות את ההנאה מהקיים ומבונות לפגיעה, ואצל רוב המטופלים הן מקבלות משקל ייחודי. הן אף דוחקות את תבניות השיקום של הנרקסיסטים הבריאי, גורמות לשקיעה בפגיעות, בעלבונות, באכזבות, ברחיית, בטראומות או במרדת הזדגת. מכאן נגזרת מטרת הטיפול: לאפשר לכוחות הנרקסיסטיים המשקמים והיצירתיים ששקעו להתעדרר מחדש, ולאזנם עם הכוחות ההרסניים.

רוני סולן לא כפרה בקיומו של דחף המוות, וייחסה השיבות לזיהוי מופעיו השונים בשעה האנגליטית. אבל היא נהגה גם לומר שגם לפסיכואנליטיקאים הפועלים במסגרת הפרוידיאנית או הקליניאנית קל יותר לכתוב ולדבר על אובייקטים רעים ועל הרע באופן כללי כאשר על הטוב, ושהרכב מהיים תיקון. התובנות שלה על מופעיו הרבים של הנרקסיסטים הבריאי והפתולוגי לא פסחו גם על התרחשויות ברמה הארגונית והקבוצתית – בין מתמחים במכון, בחברה ובפוליטיקה – שאותן המשיגה כאתגר עבור המערכת הנרקסיטית.

עבשיו עולה ברעתי שאולי היה זה בכלל מאמר פרייטסה של סולן שקראתי די הרבה שנים לפני שדחתחלתי את הכשרתי הפסיכואנליטית ואשר משך את תשומת-ליבי. במאמר, שהתפרסם בספר הזיכרון לכבודו של רפאל מהס, סולן כותבת: "מנהיג כריזמטי המשרד ומפיץ את שני המרכיבים – סימביוזה נרקסיסטית ואומניפוטנטציה – מפתח את מעריציו לחוויה משכרת חסרת גבולות: זמנבלות של שיגעון-גדלות על-השבון הערכה מפיכת של המציאות, על כל הסכנות המשתמעות מעמדה כזה" (Solari, 1996, p. 253).

בהמשך לתיאוריה על היחסים שבין המנהיג להמון שהציג בדויד ב-פסיכולוגיה של ההמון ואנליזה של האנטי, זיהתה סולן סוגים של הזדהות נרקסיטית גם ביחסים שמתפתחים לפעמים

כיון אנליטיקאים בכירים לבין מתמחים בהכשרה. פעם סיפרתי לה על ריון שהתקיים בכנס בין-לאומי, שבמהלכו הגיב אנדרה גריין בעוקצנות רבה על יזריבו שאמרה לו פסיכואנליטיקאית צעירה. האנליטיקאית השתמשה בדבריה במועג התקשורת (attachment), וגריין אמר בתגובה: "אני לא יודע מה זה התקשורת. מנקודת-המבט שלי כפסיכואנליטיקאי, התינוק לא קשור לאמא; התינוק מאוהב באמא". סולן צחקת ואמרה: "כן, גריין הוא בנה. ואחר כך הוא לא מבין למה הוא נופל לדיכאונות".

רוני סולן היא אחת מהמויות-המנסות הפסיכואנליטיות בעולמי. בשעות אנליטיות שבהן אני מתחיל לפתע לחשוב עליה ולהתגעגע אליה אני נהפך לאנליטיקאי טוב יותר.

לקריאה נוספת

בן ארצי, ע' (2021, 30 באפריל). הזוק הנרקיסים הברוא בטיפול: השיבה זעיון במשנתה של דייד רוני סולן. בטיפולנט – פורטל לשירותים פסיכולוגיים. https://www.betipulnet.co.il/particles/strengthening_healthy_narcissism_in_therapy_studying_the_theory_of_Roni_Solan
 סולן, ר' (2007). חידת הילדות. מודן.
 סולן, ר' ומודן, ש' (2017). להיפרד בשלום – תהליכי פרידה מבוטנים מילדות ולאורך החיים. מודן.

Solan, R. (1983). Closeness in the psychoanalytical encounter. *EPP Bulletin*, 26, 65–84.

Solan, R. (1996). The leader and the led—Their mutual needs. In J. Rangell & R. Mises-Hrushovski (Eds.), *Psychoanalysis at the political border: Essays in honor of Rafael Moses* (pp. 237–255). International Universities Press.

Solan, R. (2015). *The enigma of childhood: The profound impact of the first years of life on adults as couples and parents*. Routledge.

פסיכואנליזה של הילד והמתבגר

פְּנִים, שֵׁפָה, מְקוּם, מוֹלַדֶּת

עורכת: טל שריר וולפה

עריכה לשונית: גיא פרמינגר
עורך, מעצב ומביא לדפוס: שאול שפירא
עיצוב גרפי: יובל וולפה